

AZ ÉNEKMONDÓ*

BOŠKO PETROVIĆ

A kolostori padon. Péterváradí sáncok és Belgrád. Beszélgetések, egy álom

Ott a kolostor előtt, egy kissé oldalt a boltíves, parádés, főkaputól azzal az új, zsírosan fénylő, barna ajtóval. (*Gebohnert*, mondja erre a sváb; hogy is mondanánk magyarul? kiglancolt?) Meg egy hársfa. Annak a levele is, az üde, friss levelei, az is *gebohnert*, mint-ha zsíros volna. A terebélyes fa kellemes árnyékot ad, miközben lassúdan tovacammog a hosszú, meleg és csendes májusi délután.

Csendes, mert a május dologidő, az emberek igencsak kint vannak a mezőn. Csendes azért is, mert a kolostor — húsvét óta tán most először — fellélegzett a nagy vendégjárásban. Kívülről, végre és hál' istennek, senki idegen nincs már itt. Két-három napig, amíg Hromac és Jela meg nem jön Száva-Szentdemeterről, teljesen egyedül lesz. Egymagában az archimandritával — de hát ő is egész nap el van foglalva, legfeljebb az estéiket töltik együtt. Ami szintúgy megfelel.

A nap áthunyorgott a feje fölött a lombokon, ferde sugaraival foltokat világított meg az asztalon és a ruháján. Kényelmesen hát-ratámaszkodott a támlás padon, arcát odatartotta az egyik ilyen aranyló tenyérsimogatásnak, s hagyta, hogy melengesse. A kolostori szobákban, hiszen nem fűtöttek már, bizony elég hideg volt: a nyári hűvösnek megfelelő hőmérséklet csak nyárra való mégis. A szemét lehunyta, a karját szétvetette, és megmarkolta a támla deszkáját a háta mögött. Szusszantott, aki látja, azt hiszi, szunyókál.

A kolostorban töltött legutóbbi napok bolydultak föl benne. A

* Boško Petrović: *Pevač I—II.*, regény, Nolit, Belgrád, 1979

húsvéti rituálé. A bekötött harangok, kolompok, a kioldott harangok a feltámadás reggeli óceánjában, a himnuszok, körmenetek, a Krisztus sírja őrzésének hagyományosan pogány éjszakája. (Luka persze, amikor éjszaka sátálni indultak a nép között, a tüzetet körülülő lányok, menyecskék, az édes titkokat seppөгő, sötétben eltűnedező, viháncoló árnyalakok között — Luka persze tüstént rázendített Horatiusára. Az ő, ha jól megnézed, egész kolostori és szerzetesi *zsizn*-je hexaméterekben és alkaioszi, strófákban telik el. Fittyet hányva az evangéliumnak múzsákkal és gráciákkal társalkodik. Amíg rá nem fizet.) Aztán az istentiszteletek, ebédek, vacsorák, vendégeskedések (emitt meg sopánkodik, hogy a bugyellárisa annyit ér, mint Svábhonban a *nichts*; na és mit szóljak akkor én?; én, azt mondja, *bourreau d'argent* vagyok; lennék én is, csak tehetném). A vendégek, itt volt tán az egész szerémségi vármegye hiánytalanul, meg még a gránic ráadásul.

A fülében zsongott még. Végre aztán elült a ricsaj. Mindez csupán felszín, a gond palástolása: a süteményen a glazúr.

Az életen. De hogyan, hogyan? Mi van a glazúr alatt? — Ah, édesanyám, már megint?

Nem akarta a fejét törni ezen. De akkor mi máson gondolkodjon? Nem tudta. Minek is jött egyáltalán a kolostorba? Nem tudta. Mint ahogy azt sem, minek jött le Bécsből. Hogy megtakarít (megtakarít) félévi költséget, nem az igazi oka. Ezzel tisztában volt. Hogy azonban vadidegenként, Száva-Szentdemeteren, felesége családjánál rostokoljon, annak sem volt értelme. Mivel pedig ezt már Bécsben is tudta, egy hónap után Újvidékre jött bevallottan azért, hogy viszontláss a első gimnáziumi éveinek városát, valójában pedig azzal a titkolt szándékkal, hogy kifürkéssze a letelepedés akár legkisebb lehetőségét. A szándék megvolt, de remény egy csepp se. S abban, hogy nem kell reménykedni, igaza volt.

A Sánccok, úgy szemre, szinte mit sem változott. A hídsánc a vízen (szürke, mocskos, súlyos téglák a sárban), mögötte pedig az utcák, dutyánok, a piac, ügyvédi irodák, templomok. Semmi. Még a nagy gimnáziumi épület a portában, sajnos, az is semmi. Egyáltalán egy rezolút semmi az egész. Híján még a diákkori emlékeknek is.

A hegyen, miközben közeledett feléje, a város még tele volt velük, s Σ jólesően, sőt várakozással gondolt ifjú éveire, melyeknek

emléke most megcsapta, valahogy úgy, mint a füstölőbe vetett marék tömjén felszálló illata. De amikor leért a hegyről és végigment a város utcáin, nyomtalanul eltűnt a varázs. Seholy egy ismerős (hogy is gondolt olyasmit az imént, ötlött fel benne), s ha akadt is, egy más kor csupa új emberei voltak, akik sem nem ismerték a valamikori őt, sem nem tudtak bármi módon is segíteni a mostaninak. Meg hát, sajnos, eszükbe sem jutott, hogy segítségre szorul.

Egyáltalán az a két-három napos ott-tartózkodás a Sáncokban valóságos lidércnyomás volt. Hogy nem látja ezt az ember mindjárt, amikor meg benne van? Nem látja. Megzavarja a sok beszéd. Derült reggelre virrad, vagy szél fúj a felhők alatt (s tényleg kos-sava csapkodott aznap), te meg felkelsz, mászkálsz, ebédelsz, nézelődsz. S közben: embersokaság, nők, csapszékek, *mjatezs jezsedne-na*. Hogy hát: esetleg lehet is itt valami. Aztán meg amikor te beszélsz, de akkor is, ha hozzád beszélnek, valami *m a g n e t i s m u s* árad a szavakból, még ha nem is kellemes éppen, amit hallasz. De a beszélő arca sem, nemcsak a beszéde. Például Kauliciuszé: pipa, sűrű pofaszakáll, egy kissé zavaros, másnapos, de élénk madárszem, s a szerencsejátékos tartózkodó mosolya:

— Hja, uram, hogyne, hogyne, csak hát... Tessék megnézni, mennyi minden itt van, még a megboldogult apám idejéből. — De azért, természetesen, tessék csak elküldeni. S mikor gondolja megküldeni, mikor lesz kész?

— Úgy calculálom, őszre — modja Σ. — A nyarat itt töltöni, de már Illés-napra visszamegyek Bécsbe. Akkor aztán hamarost.

Szerette volna rávenni a könyvárust, hogy rendeljen nagyobb mennyiséget készülő új könyvéből, s hogy ennek nevében adjon előleget, lehetőleg minél többet. Ami a kelendőseget illeti, első könyvére hivatkozott, ami köztudomásúan igen jó fogadtatásra talált. E tekintetben párját ritkítja az újabb szerb könyvek között. Majd úgy kezdte dicsérni a második könyvét, akár a kereskedő a portékáját. Az öndicséretre azonban elröstellte magát. De mégis.

Igyekezett meggyőzni a könyvárust. A könyv ilyen meg olyan lesz, egyaránt szól a fiatalságnak, a szülőknek, mindenki pallérozására, s így tovább. Kauliciusz pedig hallgatta, szórakozottan kinézelődött a boltajtón a piactérre, ahol a szél a szoknyákat emelgette és a ruhákat a nők combjára és keblére tapasztotta — ami mindenképpen szórakoztatóbb volt, mint egy szerb literátort hallgatni, amint — szemmel láthatóan — készpénzre próbálja váltani

befejezetlen művét, amely aligha lesz kelendő áru. Hát így ment ez, így mondogatta a magát. No és amikor befejezte, Kauliciusz pedig alig-alig volt hajlandó észrevenni, hogy amott kifogyott a szó, következett az ő válasza, hallgas csak! Nincs kötelezettség-vállalás. Csak udvarias bizakodás:

— Jól van, no, akkor hát őszre. Ha új, legyen benne bizodal-munk.

S valóban hiú remény ébredt. A valóságban viszont egyszerűen hideg volt ebben a könyvkereskedő és könyvkötészeti dutyánban. Az enyv émelyítő testszaga, száraz, poros, tavaszi havas hideg el-egyedett a teljes fölöslegesség érzésével. Ezután már nincs kihez fordulni. Pedig a legnagyobb szerb városban vagyok! — Úgy tervezte, hogy a könyvkereskedővel részletesen megbeszéli a következő, immáron harmadik művét, ezúttal a szerencsétlen végű szerb felkelésről, amelyet nála hívebben valóban senki sem tudna leírni. De inkább meg se pendíti. Ha még ezt is megemlítem neki, gondolta előbb, kitöri a frász. Utóbb meg kárörvendve: hadd törje ki.

De nem így történt. Kauliciusz pőfékelni kezdett, és hosszan utánanézett a füstgomolyagoknak. Percről percre figyelmesebben hallgatta.

— No, az akkor más, uram. Ezt a könyvet írja csak meg, s akkor majd beszélgetünk. Ami a publikumot illeti, legyen nyugodt. Remek idea, *csrezwicsajna*.

Amit Σ — milyen bolond az ember — váratlanul rossz néven vett, különösen, hogy maga is tudta: rátapintott. Megtalálta az arany eret a hegy méhében, akárcsak valamikor egyszer. Most csak tovább kell ásni. De akkor mért kishitűsködik most? Ezt a bolondot...

Majd letett a további beszélgetésről, parolázott a könyvvarussal, mint aki egyezsége ad kezét, és kibukott a boltból a piactérre. Az idea *csrezwicsajna*, csak éppen hét hegyet kell megmászni érte, míg valóra válik. Odakint pedig, váratlanul — de hát egy vásáron minden megtörténhet — Amidžába botlott. Közvetlenül a bolt lépcsőjéről majd hogy a nyakába nem omlott; ami a másikat egy cseppet sem lepte meg, pedig volt annak két hónapja is, hogy a bécsi deli-szánszon érkezvén elváltak a szuszeki stáción.

Amidža dologtalanul ódöngött a piactéren, ha egyáltalán annak mondható az ő fáradhatatlan (külső és belső) cirkálása a Škuljával,

azzal a hétpróbás latorral való pörösködés körül. Majd miután — egy cseppet sem csodálkozva, mondom — kurtán üdvözölte Σ -t — (Na, te! kiáltott föl, és megfogta a karját) tüstént a füléhez hajolt, s bizalmasan közölte, hogy éppen az imént látta az illetőt. Már mint Škulját. Ott van, ni. Most meg eltűnt. Hol az istenben van? Majd maga után rántotta Σ -t, mint aki utána akar szaladni a keresettnek. (Ugyan már, Amidža, hagyd a csudába, hisz ismerem. Mit néztek rajta? — Amidža pedig, mint aki álmából ébred: mereven farkaszemet néz Σ -val, hallgat, szuszog.)

Igy elrévedezett egy darabig, magához tért, körülnézett, hol is vannak. Majd, amikor a bolt láttán, amely előtt ácsorogtak, megértette, hogy Σ mibe sántikál, a boltajtó felé intve fejével, még mindig szótlanul, megkérdezte, na és volt valami? Σ csak vállalt vont. Mire aztán Amidža kihúzta magát, jobbra perdült, balra perdült, és joviálisan, jeléül rokoni vonzalmának, bécsi barátságuknak és az emigránsi összetartásnak, késznek mutatkozott rá, hogy ő maga segítsen. Mindjárt elvezeti ő egy illetőhöz, aki — meglátod — segíthet rajtad. S bizton segít is! Majd elirányította a hadzsihoz, a mocsár közelében levő sötét és üres dutyánjába.

Σ kedvetlenül fogadta az ajánlatot, úgy fogta fel, mint az istenek még egy próbatételét, amibe bele kell nyugodni. Mint aki lúgot nyelt, savanyú arccal rötta diákévei ódon városának utcáit, amerre Amidža vonszolta, taszigálta végig, Amidža, aki itt seholy senki volt meg nem is tudott, nem is tehetett semmit, mégis megjátszotta a jól tájékozott őslakót: te csak tarts velem, meg fogod látni.

Persze hogy nem történt semmi; persze hogy nyomor és siralom volt az egész; persze hogy nem kellett volna felülnie. De ha már úgy esett, legalább ne reménykedett volna egy szemernyit se! Ez bántotta. Mert amint megpillantotta azt az ütött-kopott, mocskos ajtót, hát még amikor belépett a kötőfékkal, nyergekkel meg a jó isten tudja, mi mindennel nem kereskedő boltba s meglátta a háromlábú suszterszéken, apatikus mozdulatlanságban ülő és az olvasóját morzsolgató öregembert, Σ szeme előtt az a morzsányi remény úgy szétpattant, mint a szappanbuborék. Elfogta a keserűség. Hát ide jutott, egészen ide?

Amidža pedig harsogni kezdett, nagy cikornyásan köszönt, bemutatva veje urát, a szerb tollforgatót, aki könyveket állít össze —

úgy bizony! Meg hogy így, meg hogy úgy. Vagyis hogy ő az odaáti tanácsitkár, a szovjeté, hát, aki egy sorban van a vajdákkal, nem volt, érted, hanem most is. Könyveket ír. Te meg, hadzsi, könyveket meg más portékát is árulsz, árulhatnád akkor az ő könyveit is, hogy keress, isten nevében — na, mit szólsz?

A vénember meg csak ült, sóbálványként. Mozdulatlanságában még a hallgatása is a süketség és a lassúság benyomását keltette. „A lélek ép, de a test esendő”, ez volt az egyetlen — bár különös — válasza Amidža üdvözlő szójára (Akkor hát hogy vagyunk, öreg, vagyogatunk, vagyogatunk? Jó erőben vagy, látom én!), amit a másik nem hallott. Az üzleti ajánlat hallatán azonban odamutatott a polcra, ahol egyéb bezsúfolt áru mellett néhány gyűrött könyv sárgult.

— Ahun e — mondta kurtán.

Bizony szomorú látvány volt, több mint szomorú, Σ megszégyenülten sütötte le a szemét, hogy lehetőleg minél kevesebbet lásson ebből a kálváriából. Csak ki, ki innen mielőbb, ki a hűvös tavaszi levegőre, mely a bolt közelében levő szürke posvány felől áradt. De hát még el kellett viselnie Amidža heves buzgólkodását, aminek aztán neheztelés lett a vége. Mármint, hogy én segíteni akarok rajtad, te pedig meg se mukkansz.

— Menjünk, Amidža — nem állhatta meg végül, s kifordult a boltból, anélkül, hogy elköszönt volna az öregtől.

— De hiszen mért? Te . . .

— Ugyan, tegyél le róla, ember.

— Hogyan, te tényleg nem akarod, hogy . . .?

— Ugyan már, jóember — torkolta le Σ keserűen. — Mindenestre köszönöm — jutott eszébe, mi az illem —, de hát magad is látod.

S amilyen váratlanul találkozott vele, ugyanolyan hirtelenséggel, mindazonáltal határozottan, búcsút, vett a meglepett Amidžától, aki azt hitte, hogy ők ketten igazánból csak most mennek el együtt — méghozzá az ekmedzsinicába, a török pékhez; s ezután kezdének majd igazán beszélgetni — tudni való, kiről. Σ azonban ebédre volt hivatalos — s csak most érkezett közölni Amidžával, hogy már két napja itt, ismerősöknél szállt meg, ott várják — s hogy már holnap utazik. Estére pedig vacsorán lesz. Sarkon fordult, és elment. Úgy hagyta ott Amidžát annak ügyes-bajos dolgai, örökös

lótás-futás közepette, Škuljája, a török pékség meg a többi lehetséges kombináció sokszögében, mint aki egy más világrészen maradt.

Bármilyen különösen hangzik, de úgy igaz: Σ első ízben tartózkodott övéi, a Száván túli vagy ausztriai szerbek között, noha itt született, nőtt fel és töltötte ifjúkori éveit. Csak hát azok kora ifjúságának esztendei voltak, minekután — még suttyó legényként — Pozsonyba, Pestre, Bécsbe, messze idegenbe szakadt. S alighogy befejezte tanulmányait, és idekészült, ezúttal komolyan, övéi közé, nyakon csípték azok onnan török Szerbiából. Átment oda, ott is maradt, s járt, ahogyan járt, így történt, hogy csak most ért ide szűkebb pátriájába, *vo svoja si*, ahogy itt még, egyházi szlávul elvéve mondogatták.

Itt van tehát, a többi pedig — volt, ahogy volt. Volt és elmúlt, a múlton pedig nem lehet változtatni. Elszállt, mint a kimondott szó, melynek alkotó hangjait ugyan nem szedi össze többé senki. Azok elröppentek. De hová? A semmibe? Miféle filozófia ez? — biggyesztette el a száját. Majd elmerengve idézte fel megint azt, amiben oly magvasan bennfoglaltatott az egész múlt: Valának, tettek valának embereszmények. Vigasztalódjék, aki tud.

Éz a világ meg — nos, már három-négy hónapja, hogy itt van, itt ténfereg papok, tanítók, kereskedők, katonatisztek, ügyvédek között; Száva-Szentdemeteren, ahol horgonyt vetett, s ahonnan alkalomadtán elugrott ide-oda: Ürögre, Újvidékre, Karlócára. Jönmegy, cseveg, és — miközben vendégeskedik és vár (de mit vár?), hallgatja és figyelni ezt a világot, észben tart és töpreng. S mindezt az ítéletalkotás ürügyén. Milyennek ítéli?

Nem tudja. Mindez darabokban hever, nem látszik az egész. Egy pap itt, egy nagyúr ott, Frajla pap Újvidéken, Isajlović Karlócán, aztán itt ez a Luka — korántsem elég ahhoz, hogy *az egész* kitesék. Minden ember a más- és másféle lehetőségek összessége, egy más valóság. Ha összejössz valamelyikkel, mindjárt látod, hogy így van. Hát még ha hozzáveszed a körülményeket, amelyek között találtad, a városban, otthon, a munkahelyén. Kolostorban, boltban, a magisztrátus ablakai alatt, piacon, vacsora közben, ágyban, könyvvel a kezében, női társaságban a kertben, a bástyák alatti pontonhídon, postán.

De aztán mégis minden és mindenek — ez is, az is és még sok

egyéb — magától ugrott a mérleg serpenyőjére. Ahhoz hasonlóan, mint amikor a piktor fest, s mindent, ami a képen van, egyetlen, közös vászonra zsúfol. A vászon nem ítélkezik, hanem mindent elvisel. Ez a vászon azonban nem. Ez a vászon ő maga és a tapasztalata.

Az pedig nem sok jót ígért.

BORBÉLY János fordítása